

Øst-Salling og Jenle

Øst-Salling er et spændende område med mange herregårde, hvor landskabet flere steder har en nærmest østdansk karakter.

Landskabet er i grundlæggende træk formet af istidens gletchere. Den efterfølgende nedbrydning af kysten gør det mange steder muligt at se, hvordan undergrunden er opbygget. Andre steder, som ved Grønning Øre og Sundsøre, sker der aflejring og kystopbygning.

Landskabet i Øst-Salling er dog primært et kulturlandskab, der er påvirket af menneskets indgreb gennem tiden.

I området har der boet mennesker siden stenalderen. Et af de tidligste spor er en køkkenmødding, der er fundet ved Astrup.

I bronzealderen har der været en betydelig aktivitet i området. Det ses af den lange række af store gravhøje, som strækker sig gennem området.

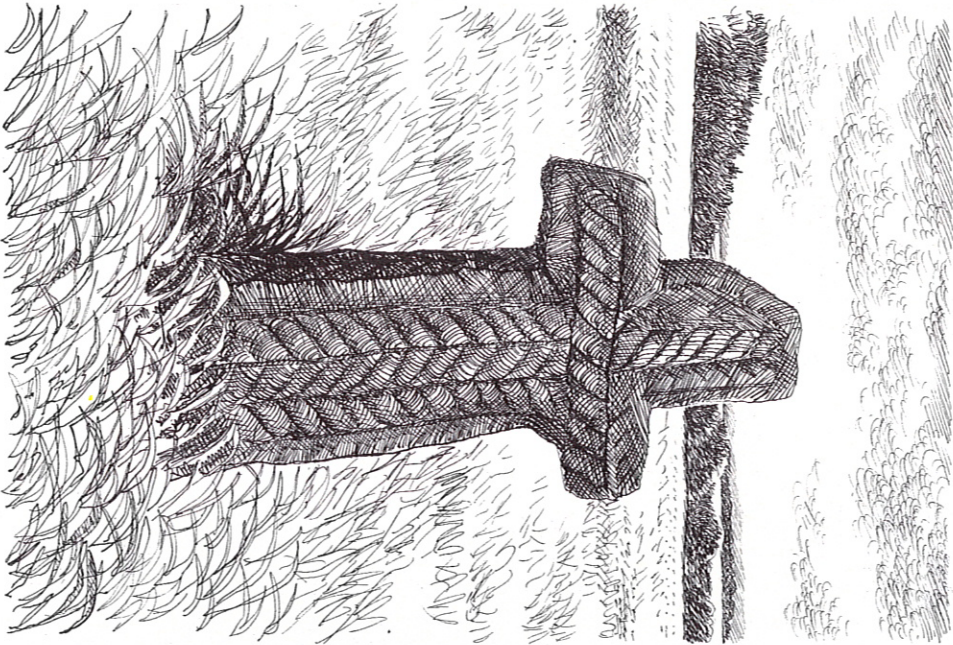
Landskabet er dog mest præget af den landbrugsmæssige udnyttelse.

I stenalder, bronzealder og jernalder blev landsbyerne flyttet med jævne mellemrum. Det er først i vikingetiden og den tidlige middelalder, at landsbyerne får deres nuværende placering.

Fra middelalderen og frem til landsbyfællesskabets opløsning i slutningen af 1700-tallet bestod landsbyerne af en kerne med gårdene og de tilhørende tofter og kálhaver. Omkring landsbyen lå agrene, der var opdelt i vange og enge. Engene var meget vigtige, da de leverede hø til vinterfodring af kreaturer og heste. Længst ude lå overdrevene, hvor man havde dyrene på græs om sommeren.

En anden vigtig ressource var skovene, der både leverede brænde og tømmer til bygninger, redskaber, skibe m.m.

ØST-SALLING OG JENLE

Astrup Korset

Miljø- og Energiministeriet, Skov og Naturstyrelsen, Feldborg Statsskovdistrikt.
Tlf.: 97 45 41 88
Viborg Amt, Miljø og Teknik.
Naturforvaltingskontoret. Tlf.: 87 27 17 00

Denne tryksag bærer det nordiske miljømærke Svanen. Licensnr. 541 006

92-0009 Lay-out: Poul Juul. Tegninger: Poul Andersen. Kort: Parabole ApS. Tryk: Phonix Trykkeriet A/S.

Hvad kan du opleve i området?

I Øst-Salling kan du med en smule viden opleve mange forskellige ting.

Du kan fornemme tidligere tiders storhed med landsbyer og herregårde, der ligger i et landskab af næsten østdansk frodigthed. Du kan komme ud til kysten og få lange kik over limfjordslandskabet. Og du kan på Jenle fordybe dig i Jeppe Aakjærs liv og levned.

Hvad kan folderen bruges til?

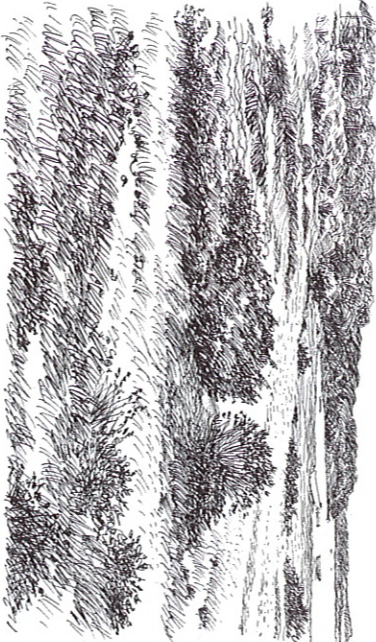
Med folderen i hånden kan du finde rundt i området og læse om nogle af områdets seværdigheder.

På ruten kommer du forbi de fleste af områdets seværdigheder. På kortet har de numrene ①–⑫.

På kortet er desuden vist de øvrige offentlige veje, således at du har mulighed for at sammensætte din egen tur.

Naturbeskyttelsesloven åbner for adgang i dagtimerne til skove og udyrkede arealer, der ikke er indhegnet, samt normalt også for gående færdsel på private veje i det åbne land.

Men husk at en del af skovene og de udyrkede arealer er privat ejet, så vis hensyn og efterlad naturen, som du gerne selv vil finde den.

Astrup Vig

► Udsnit af kortet «Nordjylland Pl 5, trykt i 1844»

I dag bliver gårdene atter større. Husmandsbrugene og landarbejderboligerne mister deres oprindelige forbindelse se med landbruget og de overflødige boliger overtages af folk med arbejde uden for det nære lokalmiljø.

I dag bliver gårdene atter større. Husmandsbrugene og landarbejderboligerne mister deres oprindelige forbindelse se med landbruget og de overflødige boliger overtages af folk med arbejde uden for det nære lokalmiljø.

I perioden efter at landsby- og dyrkningsfællesskab blev ophævet, skete der også ændringer i grundlaget for herregårdene. Det resulterede i oprettelsen af nye store gårde, som Langesgård og Astruplund, og senere i udstykning af herregårdsjorden, for at oprette flere husmandsbrug. Byggelsen langs med vejen ned til Jenle, der er udstykket fra Nørgård, er et godt eksempel på en udstykning fra omkring århundredeskiftet.

I perioden efter at landsby- og dyrkningsfællesskab blev ophævet, skete der også ændringer i grundlaget for herregårdene. Det resulterede i oprettelsen af nye store gårde, som Langesgård og Astruplund, og senere i udstykning af herregårdsjorden, for at oprette flere husmandsbrug. Byggelsen langs med vejen ned til Jenle, der er udstykket fra Nørgård, er et godt eksempel på en udstykning fra omkring århundredeskiftet.

I perioden efter at landsby- og dyrkningsfællesskab blev ophævet, skete der også ændringer i grundlaget for herregårdene. Det resulterede i oprettelsen af nye store gårde, som Langesgård og Astruplund, og senere i udstykning af herregårdsjorden, for at oprette flere husmandsbrug. Byggelsen langs med vejen ned til Jenle, der er udstykket fra Nørgård, er et godt eksempel på en udstykning fra omkring århundredeskiftet.

I Øst-Salling er der adskillige eksempler på store herregårde: Eskjær, Astrup, Filshauge, Nørgård og Grinderslev-kloster.

Herregårdene opstod ved, at det lykkedes større gårde at opnå særettigheder på dele af jorden i et ejerlaug. Typisk har det været skov eller engarealer, der var baggrunden for oprettelsen af en herregård. Nogle herregårde har i en periode beholdt den oprindelige placering blandt landsbyens øvrige gårde. De fleste er dog senere flyttet ud på »enemærkerne«, eller også blev landsbyen omkring herregården nedlagt.

Herregårdene opstod ved, at det lykkedes større gårde at opnå særettigheder på dele af jorden i et ejerlaug. Typisk har det været skov eller engarealer, der var baggrunden for oprettelsen af en herregård. Nogle herregårde har i en periode beholdt den oprindelige placering blandt landsbyens øvrige gårde. De fleste er dog senere flyttet ud på »enemærkerne«, eller også blev landsbyen omkring herregården nedlagt.

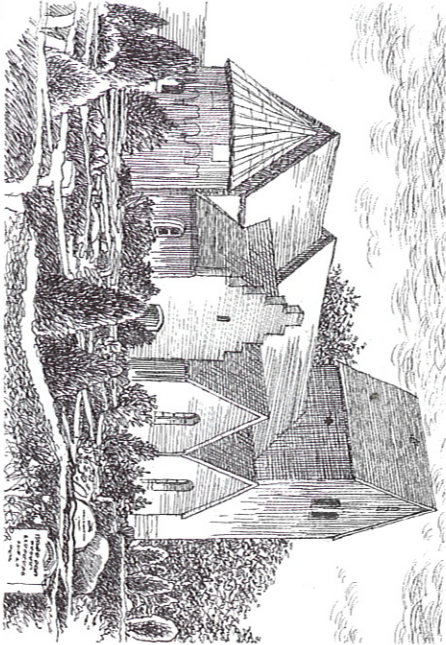
Jorden blev dyrket efter retningslinier fastlagt af landsbyfællesskabet. Mogenstrup, Grinderslev, Øster Grønning, Thise og Sdr. Thise er alle gode eksempler på landsbyer fra dyrkningsfællesskabets tid.

12 interessante steder

① **Grinderslev Kirke.** Her lå tidligere Sallings eneste kloster. Kun kirken er tilbage, da klosterbygningerne blev nedrevet i 1700-tallet. Klosteret, der blev oprettet i 1100-tallet, har været relativt fattigt. Klosterbygningerne bestod af fire ler-klinede bindingsværkstænger. Klosteret var for augustinemunkke. Det blev som flere andre klostre nedlagt efter reformationen og derefter drevet som en almindelig herregård.

Den nuværende hovedbygning er fra 1886–87. Kirken er på grund af sin særstilling som både sogne- og klosterkirke større end sædvanlige landsbykirker og bliver kaldt Sallings domkirke. Den blev ombygget flere gange, men kerne er tilbage og består af et romansk skib og kor med apsis.

Grinderslev Kirke

② **Breum kilde.** I katolsk tid blev kilden betragtet som en helligkilde. Kilden er, sammen med den gode jord og beliggenheden ved to vigtige veje, en væsentlig årsag til, at der var et kloster ved Grinderslev.

③ **Stranden ved Sdr. Thise** ligger som en lille vig mellem skrænterne. Den har tidligere været brugt som landingsplads. Moræneleret i de stejle skrænter lidt mod nord, viser et tværsnit af det materiale, som gletchere fra de seneste tre istider har efterladt.

Syd for stranden ligger Thise bæk, hvor der er mulighed for en gåtur i et smukt lyngklædt område.

④ **Eskjær.** Herregård med voldgrav og fredet hovedbygning. Der må parkeres på gårdspladsen i avlsgården. Men lad venligst være med at gå ind i haven eller op til selve hovedbygningen, da den forsat benyttes som bolig for ejeren. Hovedbygning er opført i 1761, og er fredet i Klasse A.

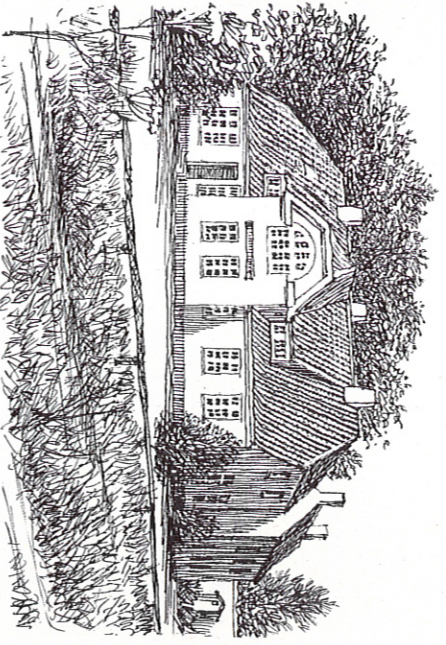
Der kytter sig en del sagn til Eskær. Bl.a. fortælles om en usynlig herremand, der høres en gang om året, hvor han med gnistrende hjul kommer kørende ind på gårdspladsen og pisker en jamrende mand.

Fra avlsgården er der en dejlig gåtur ned til stranden og den gamle vandmølle. Nede ved stranden har Eskjær tidligere haft et teglværk, men det blev nedlagt efter en brand omkring år 1900.

⑤ **Mogenstrup** er en gammel landsby, der allerede nævnes i 1403. Gårdene er placeret midt oppe på de høje arealer med marker og lidt længere væk fra de enge, som har leveret vinterfoder til dyrene. Da landsby og dyrkningsfællesskab blev opløst, valgte man i Mogenstrup en »stjerneudskiftning«, således at det kun i begrænset omfang var nødvendigt at flytte gårdene. I stedet var det husmændene, der måtte flytte ud på det tidligere overdrev langs med kysten.

⑥ **Kysten ved Mogenstrup.** Det er også her muligt at komme ned til kysten, hvor der er en lille strand. Mod nord og syd kan man atter se de lyse lerskrænter.

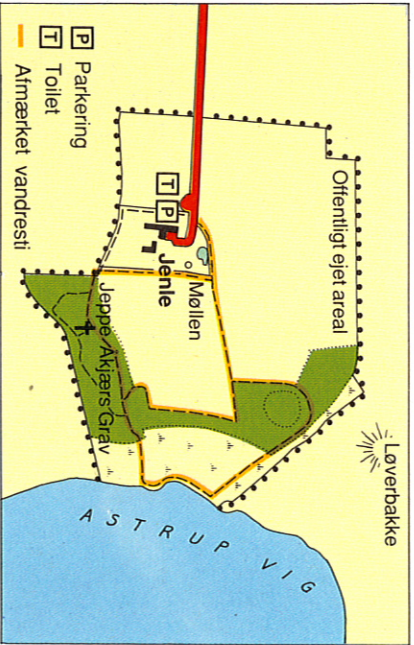
⑦ **Astrup Korset.** Sten Kors fra middelalderen, der er dekoreret med tovsnoninger af romansk karakter. Der har tidligere været et kors mere på den anden side af vejen. Man ved ikke, hvorfor der er opsat kors, eller om det er den oprindelige placering.

Jenle

⑧ **Jenle** er digteren Jeppe Aakjærs og hans hustru bil-lekskæreren Nanna Aakjærs tidligere hjem. Gården er, sammen med husmandstederne langs vejen, et resultat af udsykningen af Nørgård. Hovedbygningen er opført i 1906–07. Navnet Jenle betyder »ensom«, hvilket var betegnende for gårdens beliggenhed dengang.

Stier ved Jenle

Jeppe Aakjær levede her indtil sin død i 1930, og en stor del af digterens produktion er skabt i arbejdsværelset på 1. sal i stuehuset. Jenle blev i Jeppe Aakjærs levetid et betydeligt samlingssted for tidens kulturpersonligheder, og de årlige Jenlefester blev kendt viden om. Efter Jeppe Aakjærs død blev Nanna boende på ejendommen til sin død i 1962. Begge ligger begravet i den lille nærliggende skov, »Jenle Krat«.

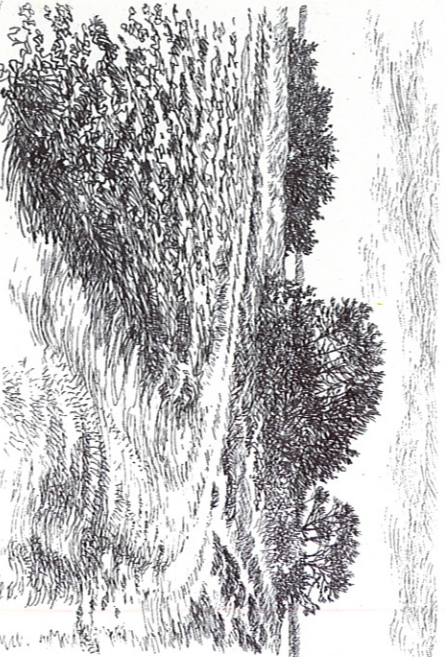
I 1981 blev ejendommen købt af staten og administreres i dag af Fælrborg Statskovdistrikt. Bygningerne er lejet ud til et fællesskab af Skive og Sundsøre kommuner samt Viborg Amt. Fællesskabet driver en kulturel virksomhed, der bl.a. indebærer bevarelse af huset og indboet med den betydelige bogsamling, en fortsættelse af de årlige Jenlefester og åbning af digterens stuer i sommerperioden for offentligheden. Ejendommens ager og skov er tilgængelig således, at publikum har rig lejlighed til at færdes i den skønne natur. Hovedbygningen bebos forsat af Jeppe Aakjærs datter, og uden for en periode om sommeren er der ikke adgang til hus og have.

⑨ **Grøning Kirke.** Ligger smukt på skrænten ned til en lille dal. Apsis, kor og skib er fra romansk tid. Da der er brugt stenkvadre, er her rig lejlighed til at se nærmere på sten, som istidens gletchere har ført med sig.

⑩ **Øster Grøning** nævnes første gang i 1452. Landsbyen er med sin langstrakte form et eksempel på en anden landsbytype end Mogenstrup. Her har de naturgivne forhold gjort det hensigtsmæssigt med en »kamudskiftning«, således at gårdene er kommet til at ligge som perler på en snor. Flishauge skiller sig ved sin beliggenhed ud fra de øvrige gårde. Det skyldes, at den tidligere har været hovedgård. Den nævnes allerede 1483.

⑪ **Grøning Øre** er en strandvold, der dannes ved aflejring af materialer, som nedbrydes på andre dele af Sallings østkyst. Fra den lille parkeringsplads er det muligt at gå en dejlig tur. Først kommer et blandet krat med eg, fyr, røn og ene. Derefter kommer selve »øret«, der er et smukt strandoverdrev. Nede ved vandet er der typiske strandplanter som hjælme, sandstar m.m.

⑫ **Lyby Strand.** Stranden ligger ved udløbet af to mindre vandløb. I det sydlige har der tidligere været en opstemning til brug for en vandmølle. Møllen, der tilhørte Astrup, er omtalt fra 1454. Der har også været en helligkilde. Den skulle efter sigende kunne kurere fræt, hvis man badede i den Skt. Hans nat. Lidt nord for Lyby Strand ligger der en høj skrænt, hvor der kan ses forskellige ældre geologiske lag. Et af dem er næsten sort ler med glimmer i, et andet indeholder Branden-ler fra tertiariden for ca. 30 mill. år siden. Langs denne del af stranden er der rig lejlighed til at lede efter forsteninger, bl.a. kan der findes »krabbebolle« og »raslesten«.

Grøning Øre